

Katsauksia

Venäjä ja Eurooppa

Toisen maailmansodan jälkeen tutkitaan Euroopassa ymmärrettävistä syistä runsaasti Itä-Euroopan ja varsinkin Venäjän ongelmia. Mielenkiintoista on havaita, että erityisesti katolisen kirkon piirissä on tunnettu suurta tarvetta selvittää tämän päivän Venäjän henkisiä ja historiallisia edellytyksiä. Niinpä miltei ainoat tieteellisesti pätevät esitykset dialektisen ja historiallisen materialismin tämän hetkisestä kehitysvaiheesta ovat katolisen yliopistomiehen¹ ja roomalaisen jesuiittapaterin² käsialaa.

Tämä katolilaisuuden piirissä harjoitettu tutkimustoiminta ei ole kuitenkaan rajoittunut ainoastaan tämän päivän Venäjään. Se sotilaallinen ja moraalinen voima, jota Neuvostoliitto osoitti toisessa maailmansodassa ja sen jälkeen, on pakottanut etsimään uuden järjestelmän juuria jo kauempaa Venäjän historiasta. Ilmeisesti juuri tällaisesta tehtävän asettelusta on alun perin kasvanut myöskin Sveitsissä asustavan katolisen tutkijan ALEXANDER VON SCHELTINGIN esitys Venäjän ja Euroopan suhteesta erityisesti 1800-luvun venäläisessä historianfilosofiassa.³

Kustantajan ilmoituksen mukaan von Schelting on jo vuonna 1934 julkaissut tutkimuksen Max Weberin tieteisopista ja joutunut vasta myöhemmin perehtymään itäiseen aihepiiriinsä. Silti hän tuntuu hallitsevan perusteellisesti Venäjän historianfilosofista kirjallisuutta, joka erityisesti 1800-luvun osalta on suunnattoman runsas.

Teoksensa historiallisessa johdannossa von Schelting toteaa, että Pietari Suuren aloittamana ja Katariina II:n, Paavali I:n ja ennen kaikkea Aleksanteri I:n jatkamana oli tapahtunut Venäjän yhteiskunnan ylemmän ker-

¹ I. M. BOCHENSKI, *Der sowjetrussische dialektische Materialismus*. (Diamat.) Sammlung Dalp. Band 69. A. Francke Ag. Verlag. Bern 1950.

² GUSTAV A. WETTER, *Der dialektische Materialismus. Seine Geschichte und sein System in der Sowjetunion*. Thomas Morus-Press im Verlag Herder. Wien 1952.

³ ALEXANDER VON SCHELTING, *Russland und Europa im russischen Geschichtsdenken*. A. Francke Ag. Verlag. Bern 1948. Siv. 404.

roksen, varsinkin korkea-aatelin länsimaalaistuminen. Seurauksena oli yläluokan eristäytyminen varsinaisesta kansasta, joka jäi jatkuvasti puhtaasti venäläiseksi. Sillä Venäjän rahvas osoittautui länsimaalaistumisen suhteen paljon vastustuskykyisemmäksi kuin Pietari Suuri aikanaan oli olettanut.

Maan henkinen ja sosiaalinen yläluokka kykeni kuitenkin ajoissa havaitsemaan tästä kahtiajaosta koituvat haitat. Toisaalta Venäjän suhde Eurooppaan, toisaalta yläluokan oma asema venäläisen rahvaan keskellä muodostui sille todelliseksi probleemaksi. Siitä tuli Venäjän historianfilosofisen ja poliittisen ajattelun lähtökohta. Kun historianfilosofia tavallisesti on kansojen henkisessä kehityksessä myöhäisaikojen tuote, muodosti se Venäjällä tämän suuntaisten henkisten ponnistusten alun. Niin muodostui PETER TSCHAADAJEWista aina MERESCHKOWSKIIN ja BERDJAJEWIIN saakka Venäjän ja Euroopan suhde venäläisen ajattelun hallitsevaksi teemaksi. Tutkijoiden tulokset ja mielipiteet saattoivat kulkea täysin vastakkaisiin suuntiin; kaikki kuitenkin korostivat Venäjän ja Euroopan luontaista vastakohtaisuutta. Ja mikä ihmeellisintä, myöhempikään venäläinen historianfilosofia — joka kuitenkin saa jo vaikutteensa vasemmistohegeliläisiltä, ranskalaisilta sosialisteilta ja 1890-luvulta lähtien suorastaan historiallisesta materialismista ja joutuu siten rakentamaan käsityksensä teesin pohjalle, joka puhuu kaikkialla samalla tavoin luokkiin jakautuneesta kapitalistisesta yhteiskunnasta, — myöskään se ei voi kokonaan syrjäyttää tätä kahden kulttuurimaailman välistä eroavaisuutta. Jo eräät varhaisimmat Venäjän vallankumoukselliset sosialistit katsoivat lännen olevan erityisen taipuvaista ”porvarillisuuteen”, kun taas Venäjän kansalle oli alusta lähtien luonteenomaista viettymys sosialismiin.

Varsinaisen tutkimuksensa lähtökohdaksi von Schelting on valinnut Peter Tschaadajewin ensimmäisen filosofisen kirjeen, jonka tämä oli kirjoittanut suppealle ystäväpiirilleen 1820-luvun lopussa, mutta joka yllättävästi joutui julkisuuteen vuonna 1836. Siinä Tschaadajew linkosi esiin kumoukselliset teesinsä Venäjän historiallisesta kehityksestä. Hän katsoi, että oli mieletöntä rakentaa Venäjän tulevaisuutta sen oman tradition pohjalle, koska Venäjällä ei ollut mitään todellista historiaa. Tähän Venäjän ”historiattomuuteen ja kulttuurittomuuteen” oli ennen muuta syypää bysanttilais-venäläinen ortodoksia, joka oli eristänyt Venäjän ja estänyt sitä seuraamasta roomalaisen kirkon johdossa kulkenutta Länsi-Eurooppaa. Itse Venäjän valtiokin oli barbaarisen ja vieraan herruuden perintö, joka omalta osaltaan oli vienyt maan kehitystä väärään suuntaan. Pelastus oli löydettävissä ainoastaan nopeasta eurooppalaisen sivistyksen omaksumisesta.

Tschaadajew ihaili ennen kaikkea Euroopan katolista keskiaikaa ja roomalaiskatolista kirkkoa. Läntinen kirkko oli aina vapaa, sen sijaan idän

kirkko oli ollut valtion alistama. Orientin uskonto ei muutenkaan ollut osoittautunut suotuisaksi yhteiskunnan kehittymiselle. Bysanttilaisuudesta oli venäläiseen kansanluonteeseen periytynyt nöyryys, alistuneisuus, itsepetos, kaiken aktiivisuuden ja spontaanisuuden puute, sen sijaan että länsimainen kirkko oli kasvattanut ihmiset todelliseen yhteistunteeseen ja aktiivisuuteen. Tähän tuli lisäksi, että venäläiset eivät kuuluneet mihinkään ihmissuvun suureen perheeseen, ei sen paremmin itämaihin kuin länsimaihinkaan, eivätkä omanneet kummankaan kulttuuripiirin traditiota. Suuri erehdys olikin pitää Venäjää itäisenä maana, tosiasiaa se oli pohjoinen maa. Kuitenkin Venäjänkin oli vielä kerran astuttava aktiivisena tekijänä maailmannäyttämölle, ja sen tähden Pietari Suuren reformi aikanaan oli välttämätön.

On ymmärrettävää, että heti tultuaan julkisuuteen herättivät Tschadajewin ajatukset Venäjällä ankaran suuttumuksen myrskyn; vieläpä innostuneimmat länsimaalaistumisen kannattajatkin olivat valmiit tuomitsemaan hänen esiintymisensä. Yleisen mielipiteen painostamana oli hallituksenkin puututtava asiaan. Varsinaiseksi vaaraksi katsoivat kuitenkin Venäjän slavofililit — jotka tähän aikaan eivät olleet vielä niin hyvin järjestäytyneitä kuin länsimaalaisuuden kannattajat — Tschadajewin ajatusten muodostuvan vasta silloin, kun ne ilmestyivät myöskin Länsi-Euroopan parnasolle.

1830-luvun lopussa oli ranskalainen markiisi A. DE CUSTINE lähtenyt hakemaan itsevaltaiselta Venäjältä todisteita heinäkuun vallankumousta vastaan, mutta palannut kotimaahansa autoritäärisen valtiojärjestelmän vastustajana. Matkansa tuloksena hän julkaisi Pariisissa vuonna 1843 teoksen ”La Russie en 1839”, jossa hän muun muassa selvitteli Tschadajewin historianfilosofia ajatuksia. Kirjan innoittamana slavofiili ALEXEI S. CHOMIAKOW julkaisi vastakirjoituksen. Niin alkoi länsimaalaisuuden kannattajien ja slavofilien suuri taistelu, jossa kummankin ajatussuunnan edustajien näkökannat selvisivät. Taistelun kuluessa kävi yhä ilmeisemmäksi, että Tschadajewia itseään ei lopultakaan voitu lukea kuuluvaksi kumpaankaan ajatussuuntaan. Hänen ansiokseen jäi kuitenkin suuren keskustelun henkiinherättäminen Venäjän ja Euroopan suhteesta, eikä niin ollen ole ihmetyttävää, että von Schelting tahtoo asettaa hänet koko tutkimuksensa keskipisteeksi, jonka kannanottoihin muiden mielipiteitä jatkuvasti vertaillaan.

Kiistakirjoituksessaan ”Ulkomaalaisten mielipide Venäjästä” — jonka Tschadajew käänsi ranskankielelle (!) — Chomiakow esitti slavofilien ohjelmanjulistuksen. Sen mukaan aatelin jatkuva länsimaalaistuminen oli estettävä ja toisaalta venäläinen kansanhenki tehtävä tietoiseksi itsestään. Chomiakow arvosti ortodoksian, ”puhtaan, alkuperäisen kristinuskon”

korkealle. Ulkomaalaiset eivät voineet ymmärtää Venäjän kansan todellista luonnetta, koska ne eivät tajunneet sen syvää uskontoa.

Näin virinneeseen aatehistorialliseen keskusteluun liittyi 1840-luvulla innokas paneutuminen historiaan. Se oli sinänsä täysin yleiseurooppalainen ilmiö, luonnollinen seuraus kansallistietoisuuden heräämisestä ja menneisyyden palvonnasta, mutta Venäjällä olivat sitä vielä edistämässä vuoden 1812 suuren isänmaallisen sodan sankarimuistot. Historianharrastus sai muotoa myöskin suoranaisena tutkimustoimintana. Itse aatehistoriallinen kiista sai Moskovan yliopiston piirissä aikaan harvinaisen havainnollisen rintamanmuodostuksen: kun länsimaalaisuuden kannattaja ja nuoremman yliopistonopettajapiirin edustaja GRANOWSKI puhui toisessa auditoriossa Euroopan katolisesta keskiajasta innostuneelle kuulijakunnalle, jonka joukosta ei Moskovan korkea-aatelikaan puuttunut, esitti slavofili S. P. SCHEWYREW viereisessä salissa näkemyksiään Venäjän kirjallisuuden varhaiskehityksestä vähintään yhtä innostuneelle auditoriolle.

Tämän keskustelun kuluessa ei Tschaadajew pitänyt alkuperäisistä ajatuksistaan kiinni sellaisinaan, vaan poliittisen tilanteen kehitys oli omiaan vaikuttamaan myöskin hänen oppeihinsa. Jo alunperin hän oli katsonut, että katolisen keskiajan Eurooppaa olivat turmelleet eräät myöhäisemmät tekijät. Niinpä uskonpuhdistus ja protestantismi olivat hajoittaneet eurooppalaisen universaalivaltion, ja myöhemmin tätä työtä oli täydentänyt vielä "valistuksen järjetön filosofia". Vuonna 1830 tapahtunut heinäkuun vallankumous pani hänet voimakkaasti epäilemään Euroopan tilaa. Ja hänen epäilyksensä vahvistuivat yhä enemmän vuoden 1848 helmikuun vallankumouksen jälkeen. Eikö Eurooppa nykyisellään ollutkaan kykenevä viemään maailmanhistorian kehitystä eteenpäin? Oliko Venäjän omaksuttava vanhan Euroopan sivistys? Venäjä sai yhä keskeisemmän aseman Tschaadajewin ajatusrakennelmassa. Venäjällä tuli olemaan todellinen historiallinen lähetystehtävä: roomalaiskatolisen eurooppalaisen hengen edelleen kehittäminen.

Hiukan toisenlaatuisen perustelun antoi Venäjän historialliselle lähetystehtävälle kuitenkin slavofili TIUTTSCHEW, joka vuonna 1848 esitti asiasta memorandumien keisarille. Siinä hän katsoi, että oli olemassa todellinen Itä-Eurooppa, Länsi-Euroopan vastapaino, jonka kuitenkin vasta Pietari Suuri oli reformityöllään luonut. Tämän Venäjän jatkuva nousu ei voinut johtua muusta kuin sen todellisesta kristillisyydestä. Tämä taas johtui siitä erityisestä soveliaisuudesta, mikä venäläisellä kansanluonteella oli kristillisyyteen. Läntinen Eurooppa ei voinut syntyä uudelleen, koska materialismi oli jo miltei täydelleen läpitukenut sen. Jo Napoleonin sodissa juuri Venäjä oli pelastanut Länsi-Euroopan. Kun antikristillinen periaate jälleen vuoden 1848 vallankumouksessa nosti päätään, oli Venäjä ainoa mahti,

joka pystyi sen kaatamaan. Näin Venäjän lähetystehtävänä oli toisaalta historiallisen legitimitietin puolustaminen, toisaalta idän kristillisen imperiumin uudelleen rakentaminen ja täydellistäminen.

On selvää, että Tiuttschew lähtiessään tältä perustalta oli innostunut Itämaisen sodan rintamanmuodostuksesta. Sodassa oli syntymässä uusi maailma; länsi oli kukistumassa ja palaamassa todellisen kristillisyyden helmaan. Venäjän slavofilisissa piireissä valmistauduttiin ”pyhään sotaan”, jota viralliset piirit koettivat työläästi hillitä aina sodan puhkeamiseen saakka. Sota muodostui Venäjän kansan keskuudessa populaariksi; yleinen mielipide tuki voimakkaasti hallituksen ulkopoliittikkaa. Länsimaalaisuudenkin kannattajien keskuudessa tapahtui hajaantumisen; osa heistä suorastaan toivoi lännen voittoa, toinen osa taas ei voinut ajatellakaan Venäjän häviötä. Vastaavalla tavalla myöskin länsimaitten propaganda antoi Krimin sodalle mielellään todellisen uskonsodan luonteen. Lisäväriä sai sota vielä siitäkkin, että ensimmäisen kerran pitkiin aikoihin Venäjä yksinään taisteli läntistä maailmaa vastaan; tähän saakka se oli aina ollut mukana jossakin eurooppalaisessa liittoutumassa.

Sen sijaan Tschaadajew ei ollut lainkaan yhtä innostunut Itämaisesta sodasta, jossa iskivät vastakkain hänen rakastamansa läntinen Eurooppa ja Venäjä. Hän palasi sodan aikana yhä lähemmäksi alkuperäistä oksidentalismiaan; häntä inhotti Sevastopolin puolustajien osakseen saama ihannoiti, ja hän oli onnellinen Pariisin rauhasta, jossa Venäjä sovitti rikkomuksensa lännelle. Vielä samana Pariisin rauhan vuonna 1856 Tschaadajew kuoli ja päätti siten erään aikakauden Venäjän historianfilosofisessa ajattelussa.

Sisäpoliittisessa tilanteessa oli näet tapahtunut perusteellinen muutos. Krimin sodan jälkeisissä vapaammissa poliittisissa olosuhteissa oli Venäjän kansalla ensimmäisen kerran tilaisuus keskustella päivänpolitiikasta. Tapahtui poliittisen päivälehtikirjoittelun nopea syntyminen ja kasvaminen. Venäjän intelligentsia ikään kuin putosi pilvistä maankamaralle. Sen sijaan että se tähän saakka oli ajatellut laajoissa historianfilosofisissa perspektiiveissä, se nyt sai ratkaistavikseen konkreettisia päivänpoliittisia ongelmia. Historianfilosofisessa keskustelussa vallitsi verrattain suuri rauha aina 1860-luvun lopulle saakka.

Vuosikymmenen kuluessa tuli länsimaalaisuuden kannattajien suurimmasta osasta sosialisteja. Myöskin slavofilinen suunta edistyi: vuonna 1867 pidettiin Moskovassa kansatieteellinen näyttely ja suuri slaavilainen kongressi. Slavofilismi sai yhä sotaisemman suunnan, niin että hallituksenkin oli 1870-luvun alussa puututtava sen toimintaan hillitsevässä tarkoituksessa. Mutta kun riita Turkin kanssa oli 1870-luvun puolivälissä puhkeamassa,

saattoi hallitus jälleen taitavasti käyttää slaavilaisia pyrkimyksiä hyväkseen. Slavofilismista muodostui käyttökelpoinen ase hallituksen käsissä.

Venäläisten sosialistien johtaja oli ALEXANDER HERZEN. Tämä oli aloittanut länsimaalaisuuden ihailijana, mutta joutunut pettymään Euroopan suhteen vuoden 1848 vallankumouksessa. Silloin oli osoittautunut, että Eurooppa ei ollutkaan kykenevä toteuttamaan sosialismia; siihen se oli liiaksi ”porvarillisuuden” läpitunkema. Herzenin katse alkoi yhä enemmän kääntyä Venäjään. Ja tämän kanssa sattui yhteen muuan toinen seikka. Vuosina 1843—44 oli saksalainen oppinut, vapaaherra AUGUST VON HAXTHAUSEN tehnyt matkan Venäjälle tutkiakseen sikäläisiä maanomistusoloja. Tällöin hän oli keksinyt venäläisen mir-järjestelmän, jossa hän oli näkevinään alkuperäistä agraarikommunismia. Haxthausenin kotiin palattuaan julkaissamat teokset joutuivat myöskin Herzenin käsiin, ja nekin olivat omiaan kääntämään hänen katsettaan Venäjään. Hän totesi, että Länsi-Euroopassa ei ollut lainkaan todellisia talonpoikia, vaan ainoastaan pikkuporvaristoa. Sen sijaan venäläisistä talonpojista ei voinut milloinkaan tulla porvarillisia. Länsi-Eurooppa oli kylläkin tuottanut tieteellisen sosialismin, mutta se tultiin toteuttamaan Länsi-Euroopan ulkopuolella. Venäjän älymystön tehtävänä oli välittää sosialismin yhteys vanhaan venäläiseen yhteiskuntamuotoon ja toteuttaa siten sosialismi Venäjällä. Sosialismissa oli myöskin vanhenevan Länsi-Euroopan pelastus. Herzenin mukaan Venäjän historiallisena lähetystehtävänä oli tämän pelastustyön suorittaminen. Näin hän yhdisti sosialistisen uskon ja antieurooppalaisen asenteen.

Kun von Schelting näin on esitellyt eräitä Venäjän 1800-luvun historianfilosofian johtavia edustajia — paitsi edellä mainittuja kuvataan hänen teoksessaan myöskin DANILEWSKIN, DOSTOJEWSKIN, GOGOLIN ja eräitten muitten ajatusrakennelmia — lähtee hän pohtimaan historiallis-sosiologiselta pohjalta tämän historianfilosofian omalaatuisuutta. Miksi juuri Euroopan ja Venäjän suhteella oli niin keskeinen asema tässä ajattelussa? Miksi Venäjän intelligentsia uhrasi niin paljon vaivaa tämän kysymyksen teoreettiseen pohdintaan?

Selvittääkseen tätä seikkaa lähtee von Schelting vielä kuvaamaan Venäjän aatelin ja yläluokan kehitystä. Paitsi Pietari Suuren 1700-luvun alussa toteuttamaa reformia olivat länsimaistumisprosessiin vuosisadan kuluessa vaikuttamassa eräät muutkin tekijät. Vuonna 1785 Katariina II vapautti aateliset pakkopalveluksesta valtion hyväksi, mikä antoi heille entistä suuremmat mahdollisuudet opiskeluun ja politikointiin. Napoleonin sotien aikana joutuivat venäläiset upseerit oleskelemaan pitkiä aikoja Länsi-Euroopassa ja omaksumaan siten eurooppalaisen sivistyksen antimia. Vuoden 1789 jälkeen oleskeli taas Venäjällä suuret määrät ulkomaalaisia emigrantteja, erityisesti ranskalaisia, jotka toivat maahan ulkolaisia kulttuurivai-

kutteita. Ja vihdoin on muistettava, että Aleksanteri I:n noustua valtaistuimelle vuonna 1801 tapahtui koulu- ja yliopistolaitoksen nopea elpyminen. Kaiken tämän seurauksena oli Venäjän aristokratia 1800-luvun alkuun tultaessa saavuttanut erittäin korkean elintason ja sivistyspohjan. Sen kasvatus tapahtui tarkasti eurooppalaisia, mieluiten ranskalaisia muotoja noudattamalla; käytettiin paljon ulkolaisia kotiopettajia ja tehtiin runsaasti länsimaihin suuntautuvia opintomatkoja. Kirjallinen elämä oli korkeatasoista; eurooppalainen kirjallisuus levisi nopeasti Venäjänmaalle.

Älymystön keskipisteenä oli aateli; se oli ensimmäinen ja valistunut sääty, mutta poliittisesti varsin voimaton. Vaikka Katariina II oli vapauttanutkin sen pakollisesta palveluksesta, se oli käytännössä jäänyt palvelusaateliksi, sillä rikkaus ja sosiaalinen asema oli jatkuvasti riippuvainen virkapaikoista. Niitten saaminen taas edellytti hallitsijan suosiota. Venäjän aateli olikin sisäisesti hajanainen; sen piirissä esiintyi jatkuvasti ryhmittymiä, jotka kukin vuoronsa perään kilvoittelivat hallitsijan suosiosta, virkapaikeista ja mahtiasemasta. Tämän hovijuonittelun ohella oli vielä olemassa paikallisten maanomistajien ja byrokraattien jatkuva vastakohtaisuus ja kilpailu. Lisäksi vaikutti aatelinkin asemaan Venäjän ”aasialainen, despoottinen” valtiotiede, joka periaatteessa ei vapauttanut mitään säätyä patriarkaalisesta riippuvaisuussuhteesta hallitsijaan.

Kuitenkin jo Katariina II:n aikana oli Venäjän yläluokkaan päässyt pesiytymään Ranskasta peräisin olevia poliittisia ideoita, jotka saivat vielä vahvistusta Napoleonin vastaan käydyssä sodan aikana. ”Suuressa isänmaallisessa sodassa” keksittiin Venäjän sankarillisen kansan olemassaolo. Miten nämä venäläiset sankarisotilaat saattoivat palata maaorjuuteen? Kuinka nämä vapauttajaupseerit voivat jälleen kotiutua epävapaaseen maahan? Tämän suuntaiset ajatukset levisivät upseeriston keskuudessa. Tuloksena oli vuoden 1825 dekabristikapina, joka epäonnistui täydellisesti. Se teki tsaarinvallan pysyvästi epäluuloiseksi aatelia kohtaan ja katkaisi siten auttamattomasti Venäjän aatelin ja upseeriston kasvun poliittiseksi mahdolliseksi. Onpa von Schelting valmis väittämään, että tämä seikka vaikutti vielä niinkin myöhään kuin vuosina 1904–05, jolloin — elinkykyisen porvarillisen keskiluokan puuttumisen ohella — myöskin aatelin poliittinen kouliutumattomuus vaikutti siihen, että Venäjän konstitutionalismi oli tuomittu epäonnistumaan. Puhdas revolutio oli kehityksen ainoa tie.

Kun Venäjän aateli näin oli dekabristikapinan seurauksena menettänyt poliittisen toimintakenttensä, oli sen parhaimpien voimien löydettävä uutta vaikutus-alaa. Ja von Schelting katsoo, että Venäjän aateli haki korvausta historianfilosofisesta pohdiskelusta, jossa se saattoi painiskella kokonaisten maailmanhistoriallisten ongelmien parissa. Se pohti Venäjän tehtävää ja

omaa tehtäväänsä, mutta se ei enää asettanut kysymystään käytännöllisesti, vaan se siirsi koko problematiikan historianfilosofiselle alalle.

Tämän jälkeen von Schelting kysyy vielä, minkälaisista yhteiskuntapiireistä 1800-luvun venäläiset historianfilosofit olivat syntyisin. Miten heidän sosiaalinen alkuperänsä oli vaikuttanut heidän aatteisiinsa?

Tschaadajew itse oli kaikkein eurooppalaistuneimman yläluokan edustaja, joka oli täydelleen omaksunut länsimaisen sivistyksen ja saattoi vapaasti ja ilman estoja liikkua Länsi—Euroopan salongeissa. Useimmat tunnetut slavofiilit taas olivat peräisin sivistyneen aatelin ja keskisuuren maanomistajaluokan piiristä. He olivat sentään kotoisessa ympäristössään olleet lähemmässä kosketuksessa kansaan ja olivat hengittäneet ”venäläisempää” ilmaa kuin aristokraattisen yläluokan lapset. Heidän slavofilismiinsa saattoi myöskin kätkeytyä ressentimentin ja katkeruuden tunne; eurooppalaistumisessa oli jääty ja tultiin auttamattomasti jäämään puolitiehen. Kenties tällä aatelilla oli myöskin syytä pelätä uusia länsimaisia aatteita, jotka saattoivat muodostua todelliseksi vaaraksi Venäjän voimasaolevalle yhteiskunta- ja oikeusjärjestykselle ja sitä tietä aatelin omalle yhteiskunnalliselle asemalle. Sen sijaan länsimaalaistumisen kannattajat nousivat alemmista yhteiskuntakerroksista; he olivat alemman aatelin, kaupunkien ja maaseudun pienporvariain, pappien sekä alempien virkamiesten ja upseerien poikia. He tunsivat olevansa venäläisessä sääty-yhteiskunnassa vähemmän arvostettuja; heillä ei ollut niin paljon menetettävää, ja sen tähden he mielellään omaksuivat aatteita, jotka tuntuivat suuntautuvan Venäjän hallitusjärjestelmää vastaan. He liittyivät mielellään liberaalisiin tai radikaalisiin aatesuuntiin. Ennen pitkää oli länsimaalaisuuden kannattajien painopiste siirtynyt radikaalisiin ryhmiin.

Tschaadajewin ja hänen säätyvereittensa 1800-luvun alkupuolella edustama eurooppalaisuus oli kuitenkin jo vuosisadan toisella kolmanneksella häviämässä Venäjältä; eurooppalaistumispyrkimykset eivät enää kyenneet saavuttamaan aikaisempaa poliittista mahtiaan. Tosin 1800-luvun lopulle tultaessa oli muodostunut uusi porvarillinen älymystö, joka oli sivistykseltään ja tavoiltaan verrattain eurooppalaistunut, mutta ei läheskään aina eurooppalaismielinen. Vuoden 1917 vallankumouksessa eurooppalaisuus murtui toisen kerran Venäjällä jo sadan vuoden kuluessa; neljäs intelligentsia nousi valtaan, ja meidän päivinämme on tekijä havaitsevinaan viidennen älymystöpolven olevan syntymässä.

Ja vihdoin von Schelting kysyy, miksi Venäjän historianfilosofia asetti niin keskeiseksi ongelmakseen juuri Venäjän historiallisen lähetystehtävän.

Dostojewskiin perustaen hän toteaa, että Venäjän kansalle on erityisen luonteenomaista uskon ja totuuden etsiminen. Luultuaan kerran löytäneensä tämän uskon venäläinen ihminen pitää siitä aina rajattomiin saakka

kiinni. Hänen uskonsa ei niinkään tarkoita uskoa uskontoon tai opinkappaleisiin, vaan uskoa isänmaahan ja kotiseutuun. Tämän uskon mukaan Venäjän kansa kantaa helmassaan todellista jumalideaa, joka lähtemättömästi liittyy sen asumaan maahan. Koko maailman henkiin herättäminen tulee tapahtumaan Venäjän avulla. Slavofilismin pohjalla uinuu loputon kansallinen kunnianhimo.

Voidaan esittää muitakin hypoteeseja. Jo DE CUSTINE samoin kuin myöhemmin DANILEWSKI olivat verranneet Venäjän kansaa juutalaisiin ja osoittaneet, miten Venäjän historialla oli eräitä tiettyjä vertauskohtia Juudean kansan historiaan. Näitä yhteisiä piirteitä edusti myöskin usko tulevaan pelastukseen, ”vapahdukseen”, joka Venäjällä näyttäisi toteutuvan sosialismissa. Kaukaiseen tulevaisuuteen suuntautunut pelastuksen toivo ei voinut syntyä muuta kuin sorretuissa kansoissa. Ja kristinuskokin edustaa sitä käsitystä, että se kansa, joka itse on joutunut viljalti muitten sortoa kärsimään, juuri se kansa on oleva muitten vapauttaja.

Aatehistorialliselle spekuloinnille tarjoaa Venäjän 1800-luvun historianfilosofinen kirjallisuus loputtomat mahdollisuudet. von Scheltingin ansioksi on luettava, ettei hän ole lähtenyt tämän pitemmälti harjoittamaan tätä spekulatiota. Jo nykyiselläänkin pystyy hänen esityksensä osoittamaan, että Venäjän ”historiallinen lähetystehtävä” omaa isänmaansa historianfilosofiassa pitkän, monipuolisesti perustellun tradition.

Monista seikoista näkyy, että von Scheltingillä on teostaan kirjoittaessaan ollut kaiken aikaa silmiensä edessä nykyinen poliittinen tilanne, maailman jyrkkä jakaantuminen itäiseen ja läntiseen leiriin. Eikä hän tätä itsekkään kiellä, vaan ulottaa monin paikoin tarkastelunsa ja vertailunsa nykyhetkeen saakka. Tämä tapahtuu varsinkin kun hän puhuu vuosien 1854—56 Itämaisestä sodasta ja sen aikaisesta henkisestä taistelusta, jossa hän on näkevinään paljon vertauskohtia nykyiseen aikaan. Tämä vertailu ei vaikuta kuitenkaan kovin häiritsevältä von Scheltingin tutkimuksessa; hän on erottanut varsin selväpiirteisesti eri lukuihin historiallisen esityksen ja vertailvan pohdiskelun.

Sen sijaan täytyy sanoa, että von Schelting muutamain paikoin osoittaa lukeneensa hivenen liikaa Venäjän historianfilosofista kirjallisuutta. Jonkin kerran hän on itsekkin erehtynyt venäläisten historianfilosofien enemmän tai vähemmän määrittelemättömään terminologiaan ja omaksunut sellaisinaan eräitä hämäriä aatteita ja käsityksiä. Niinpä hän katsoo Venäjän tappion Krimin sodassa johtuneen katolisen tai protestanttisen kasvatuksen saaneen länsimaisen ihmisen korkeammalle kehittyneestä ”yhteistunteesta” (vrt. Tschaadajew ja Gogol!) ja pohtii, missä määrin kommunistinen järjestelmä on tässä suhteessa lyhentänyt lännen etumatkaa. Tämä kaikki vai-

kuttaa hivenen idealistiselta teknillisen sodankäynnin ja atomi- ja kobolttipommien aikakaudella.

Kokonaisuudessaan von Scheltingin teos tarjoaa kuitenkin länsimaiselle lukijakunnalle selväpiirteisen ja samalla monia uusia näkökohtia ja selitysmahdollisuuksia vilauttelevan yleisesityksen Venäjän historiallisen ja poliittisen ajattelun kehityksestä 1800-luvun kuluessa.

JAAKKO NUMMINEN.